

تلفن همراه و روابط انسانی



www.ketab.ir

مؤلفان:

افسانه احمدی مقدم، فاطمه میرزایی



www.ketab.ir

عنوان کتاب:	تلفی همراه و روابط انسانی
مؤلفان:	افسانه احمدی مقدم، فاطمه میرزایی
ویراستار:	بتت الهدی صابری راد
طراح جلد:	هادی احمدی
نوبت چاپ:	اول، زمستان ۱۴۰۰
شمارگان:	۱۰۰۰
شابک:	۹۷۸-۶۲۲-۶۹۱۱-۹۵-۵
تعداد صفحات:	۱۰۷ صفحه
قیمت:	۵۹۰۰۰۰ ریال
انتشارات:	گسترش علوم نوین

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
۳	اهمیت کتاب
۵	چارچوب نظری
۵	نظریه جامعه شبکه‌ای
۷	نظریه جامعه اطلاعاتی
۸	دیجیتالی شدن فرهنگ ایرانی
۹	شاخص‌های آسیب تلفن همراه
۹	تزلزل ارزش‌ها
۹	کاهش تعاملات اجتماعی
۹	تأکید بر سطح
۱۰	بلوغ زودرس
۱۰	بی‌هویتی
۱۱	مصرف‌گرایی
۱۱	به مخاطره افتادن ادبیات ملی
۱۲	به مخاطره افتادن امنیت شخصی و اجتماعی
۱۲	سیم‌کارت‌های مزاحم
۱۳	آمار استفاده از قابلیت‌های تلفن همراه
۱۵	فرهنگ‌سازی (کارکرد آموزشی)
۱۶	استقرار هویت جمعی مشترک (هویت اسلامی - ایرانی) (کارکرد آموزشی)
۱۷	تقویت ارزشها (کارکرد آموزشی)
۱۷	تقویت کانون خانواده (کارکرد آموزشی)
۱۸	نقش دولت و سیاست‌گذاری آن (کارکرد اطلاع‌رسانی)

برنامه‌ریزی در سطوح آموزشی کشور (کارکرد آموزشی و اطلاع‌رسانی).....	۱۹
ارتقای سطح سواد رسانه‌ای شهروندان (کارکرد آموزشی، سرگرمی، و اطلاع‌رسانی).....	۲۰
تلفن همراه و کمک به رفاه اجتماعی (کارکرد اطلاع‌رسانی).....	۲۱
برگزاری مسابقات فرهنگی و... به کمک تلفن همراه (کارکرد سرگرمی).....	۲۱
اینترنت.....	۲۲
برداشت اول.....	۲۷
جایگاه ارتباط و ارتباطات در هویت افراد جامعه.....	۲۹
فناوری اطلاعات.....	۳۲
تلفن همراه و تاثیرگذاری آن در بحران هویت فرد.....	۳۴
جنبه‌های مختلف تلفن همراه به عنوان یک ابزار ارتباطی.....	۳۵
جنبه کلامی.....	۳۵
جنبه نوشتاری.....	۳۸
جنبه تصویری.....	۳۹
تلفن همراه، هویت فردی و فردگرایی.....	۴۵
توسعه فردی در پرتو تلفن همراه.....	۴۷
تلفن همراه، پیوندها، دلبستگی‌های فردی و حوزه خصوصی زندگی.....	۴۷
تلفن همراه، دسترسی فوری و فرهنگ فوری.....	۴۸
ارتباط دو سویه فرهنگ و تلفن همراه به عنوان یک فن آوری.....	۴۹
عاملی برای درک تغییر اجتماعی.....	۶۱
عاملی برای درک سازوکارهای هویتی.....	۶۲
عاملی برای درک بازتفسیرهای اجتماعی از پدیده‌ها.....	۶۳
عاملی برای درک فرایند اقتباس یک تکنولوژی جدید.....	۶۴
خانواده و مسئله اتخاذ و کاربری تلفن همراه از سوی نوجوانان.....	۶۶
آشفته‌گی مرزهای امر عمومی و خصوصی در خانواده.....	۶۶
کنترل و قواعد خانوادگی درباره تلفن همراه.....	۶۷
راه حل‌های فرهنگی.....	۷۲

۷۹	 راه‌حل‌های فنی
۷۹	 گوشی‌های تلفن همراه مخصوص نوجوانان
۷۹	 گوشی‌های تلفن همراه کجیت (Kajeet) مخصوص نوجوانان
۸۴	 برداشت دوم
۸۶	 مبانی نظری
۸۶	 تلفن همراه
۸۹	 عوامل مؤثر بر اعتیاد به تلفن همراه
۹۰	 گرایش به ارتباط با جنس مخالف
۹۳	 مشارکت جویی و مشارکت اجتماعی
۹۴	 نتیجه‌گیری
۱۰۰	 منابع

پیشگفتار

عصر حاضر، عصر انقلاب ارتباطات است و تکنولوژی‌های ارتباطی دائم در حال نو شدن هستند، در این عصر نسلی شکل گرفته است که با مشخصاتی چون قابلیت استفاده بالا از اوقات فراغت، با طرز تفکر تهاجمی و فعال حتی بیشتر از نسل قبلی اشان مشخص می‌شوند. این نسل، نسل رسانه^۱ نامگذاری شده‌اند؛ چرا که اعضای این نسل هر روز بیش از یک چهارم زمان خود را به رسانه‌ها اختصاص می‌دهند و رسانه بخشی از زندگی این نسل شده است. این نسل نیز همانند نسل قبل از خود تعامل فراگیری با رسانه‌های دیجیتال دارند؛ با این تفاوت که نسل حاضر در دوران کودکی و نوجوانی با رسانه‌های مدرن در ارتباط هستند در صورتی که نسل گذشته در دوران جوانی با رسانه‌های دیجیتال ارتباط پیدا کرده است (منظر قائم و فغانی، ۱۳۸۷). این نسل که هم اکنون در سنین نوجوانی هستند به لحاظ مصرف رسانه‌ای با نسل قبل از خود یا به عبارت دیگر با والدین خود متفاوت است. این نسل با دسترسی به تکنولوژی‌های نوین ارتباطی از جمله بازی‌های رایانه‌ای، تلفن‌های همراه هوشمند و همچنین توزیع‌های ماهواره‌ای، بزرگ می‌شوند و این مسئله باعث می‌شود شیوه‌های نظارتی متفاوت با آنچه نظارت بر مصرف رسانه‌ای نسل‌های گذشته بود، در مورد این نسل معنی پیدا کند.

چه ما این موضوع را قبول کنیم و چه نخواهیم که آن را بپذیریم، نسل امروز به لحاظ تکنولوژی و فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی از ما جلوتر هستند. نسل الکترونیک یا دیجیتال، نسلی است که به لحاظ اجتماعی و فناوری آگاه‌تر از نسل والدین خود هستند. بنابراین این مسئله باعث بوجود آمدن شکاف عمیق میان فرزندان مطلع از این فضا و والدین کم اطلاع از این فضا شده و منجر به

^۱ generation

شکل گیری نوعی کم ارتباطی یا بد ارتباطی میان آنها گردیده است. در این بین اقتدار و قدرت والدین کمرنگ شده است.

امروزه یکی از وسایل پرکاربرد در روابط انسانی تلفن همراه است که به عنوان یکی از مظاهر فناوری ارتباطی نوین در زندگی فردی و اجتماعی بشر جایگاه قدرتمندی پیدا کرده است و دیگر جزئی جدانشدنی در مناسبات و ارتباطات روزمره محسوب می شود. نفوذ کاربردهای تلفن همراه در جنبه های گوناگون زندگی، پدیده ای جهانی است و در جامعه ما نیز استفاده از آن با کاربردهای گوناگون مصرفی رواج یافته است. بررسی تأثیر وسایل ارتباطی از نظر تغییراتی که در رفتار و کردار اجتماعی و تصمیمات گروهی ایجاد می کند دارای اهمیت خاصی است. پل لازار اسفلد متخصص برجسته جامعه شناسی ارتباطات آمریکا در مورد آثار وسایل ارتباطی دو جنبه قائل است. به عقیده وی پیام های ارتباطی دو نوع تأثیر دارند: آثار و نتایج زودرس که عمداً و با تصمیم قبلی و پیش بینی اداره کنندگان و دست اندرکاران ارتباطات بوجود می آید و آثار و نتایج دیررس که غیرقابل پیش بینی، غیرمنتظره و مجهول هستند (معمدنژاد، ۱۳۸۳: ۱۲).

تلفن همراه به عنوان یک وسیله ارتباطی بر کاربران خود اثرات قابل پیش بینی خواهد داشت یا به عبارتی هر فن آوری بر زندگی فردی و اجتماعی انسان ها تأثیر گذار است. ولی آنچه مهم است و اصولاً کارشناسان از آن غافلند آن دسته از تاثیراتی است که غیرقابل پیش بینی، پنهان و منفی هستند و لازم است تا به این بخش توجه بیشتری شود. چه بسا که اثرات منفی فناوری های جدید مانند تلفن همراه در جوامع در حال توسعه بیشتر از جوامع صنعتی است. زیرا برخلاف جهان صنعتی که وسایل جدید ارتباط جمعی خود را پدید آورده و در بطن جامعه خود شاهد بسط آرام و مداوم آنها بوده است، جهان سوم در

برابر هجوم این وسایل از خارج، آن هم یکباره و در برهه‌ای کوتاه از زمان قرار دارد (ژان کازنو، ۱۳۸۴: ص ۳۴۲).

رسانه‌ها فرهنگ ساز هستند اما نوع فرهنگی که توسط رسانه‌ای چون تلفن همراه در قالب پیامک، بلوتوث، موسیقی، عکس، تصویر و..... ساخته و ترویج و بعضاً نهادینه می‌شود، بستگی به نوع فرهنگ و مدیریت حاکم بر این گونه وسایل ارتباطی دارد، زیرا تلفن همراه ظاهراً وسیله‌ای ارتباطی برای مکالمه و یا ارتباط و اطلاع رسانی است که کارکردهای آشکار و پنهان، مثبت و منفی متعددی دارد. به نظر می‌رسد کارکرد فرهنگ سازی و اشاعه فرهنگی تلفن همراه، بیشتر باشد. هر چند باید پذیرفت که خانواده در هر دوران و هر جامعه‌ای ویژگی‌های متناسب با آن دوران را دارد و همراه آن دچار تحول می‌شود و روی هم‌رفته نهادی است پویا و مقاوم که در آینده نیز نقشی انکارناپذیر در زندگی اجتماعی و عاطفی انسان‌ها خواهد داشت.

کتاب پیش رو، کارکرد تلفن همراه در مناسبات و تعاملات خانوادگی، مصرف‌گرایی و اعتیاد در اثر استفاده از تلفن همراه بر ساختار خانواده را بحث و بررسی می‌کند و راهکارهای پیشنهادی جهت کاهش این معضلات ارائه می‌دهد.

اهمیت کتاب

تأثیرات فناوری‌های جدید بر فرهنگ و هویت ایرانی و زندگی آنها انکارناپذیر است. تلفن همراه مهم‌ترین تکنولوژی فردی است که ضمن ایجاد "خلوت مستقل فردی" رابطه اجتماعی فرد را در یک بستر شبکه‌ای معنادار کرده است. تلفن همراه به عنوان وسیله ارتباطی مطرح است که ظرفیت‌های رو به توسعه آن، این ابزار ارتباطی را تبدیل به ظرفیت کامپیوتری و چند رسانه‌ای کرده است. با این نگاه، تلفن همراه "تکنولوژی فردی" محسوب می‌شود که حوزه استقلال جدیدی از "فردگرایی" را منعکس می‌کند. این فردگرایی

لزوماً با "خودخواهی" بازتعریف نمی‌شود، بلکه لایه "انتخاب گری فردی" را منعکس می‌کند که به صورت ابزاری قدرتمند، حوزه مستقل تری را برای فرد فراهم کرده است. در این روند، تلفن همراه توسعه کامپیوتر و اینترنت محسوب می‌شود که ظرفیت دیجیتالی را فراهم کرده است و انعطاف گسترده‌ای را برای فرد به وجود آورده است. تلفن همراه یکی از فردی‌ترین ابزار زندگی امروز است که امکان خوداظهاری هویتی را فراهم می‌آورد (همان منبع، ص ۴۷۳).

شاید تلفن‌های همراه بیش از هر ابزار دیگری رایانه و اینترنت را به زندگی روزمره ما وارد کرده‌اند. کافی است یک روز تلفن همراه ما قطع یا به هر دلیلی از دسترس ما خارج شود، دچار احساس غربت می‌شویم. چون مادری که فرزندش را گم کرده یا فردی که در جزیره‌ای دور افتاده است، احساس تنهایی و غربت می‌کنیم. این احساسی است که در نتیجه خروج و انزوای ما از مدار دنیای دیجیتال به ما دست می‌دهد. گسترش کاربری هر یک از تکنولوژی‌های نوین ارتباطی می‌تواند آثار مثبت و منفی متفاوت و گاه متناقضی برای گروه‌های مختلف جمعیتی و اجتماعی به دنبال داشته باشد. از این رو، بهره‌گیری از دانش و تخصص کارشناسان ارتباطات در حوزه سیاست‌گذاری فرهنگی - ارتباطی منجر به کسب شناختی دقیق‌تر از جامعه و فراهم آوری و کاربست تمهیدات مناسب شده، افزایش اثرات مثبت و کاهش پیامدهای منفی را به دنبال دارد. به میزانی که طیف‌های مختلف متخصصان سیاست‌گذاری ارتباطی، ابزار کاراتری برای کندوکاو و تعیین سیاست‌ها در اختیار داشته باشند و دیدگاه‌هایشان مورد توجه و مبنای برنامه‌ها قرار گیرد، می‌توان انتظار داشت جامعه با آسیب‌های کمتر، بتواند بهره‌مندی بیشتری از این تکنولوژی‌ها داشته باشد.

در کتاب حاضر به طور خاص بر تأثیر تلفن همراه بر ساختار خانواده‌ها که نقشی تعیین‌کننده در مسیر کسب هویت اجتماعی فرد را دارند، تأکید می‌کند. از

آنجایی که حدود ۶۰ درصد جامعه ما را جوانان تشکیل می‌دهند و رابطه آن‌ها با رسانه‌ای همچون موبایل تأثیرات زیادی بر زندگی آنها دارد، بررسی این موضوع اهمیت بیشتری پیدا می‌کند.

چارچوب نظری

نظریه جامعه شبکه‌ای

کاستلز از مشهورترین جامعه‌شناسان حوزه جامعه‌شناسی شهری است به اعتقاد او جامعه شبکه‌ای محصول همگرایی سه فرآیند مستقل تاریخی است: الف) انقلاب اطلاعات که ظهور جامعه شبکه‌ای را امکان‌پذیر ساخت ب) تجدید ساختار سرمایه داری ج) اقتصاد متکی به برنامه ریزی متمرکز که از دهه ۱۹۸۰ میلادی شکل گرفت. کاستلز ویژگی‌های جامعه شبکه‌ای را به شرح ذیل بیان می‌کند:

۱) اقتصاد اطلاعاتی ۲) فعالیت‌های اقتصادی شبکه‌ای ۳) ظهور قطب‌های متقابل ۴) واقعیت مجازی ۵) زمان بی‌زمان و فضای جریان‌ها ۶) سیاست بر بال رسانه. کاستلز بیان می‌کند که جامعه شبکه‌ای، یعنی ساختار اجتماعی غالب و مسلط در عصر ارتباطات، «حول شکل‌های نوین زمان و فضا سازمان می‌یابد: زمان بی‌زمان و فضای جریان‌ها و گردش اطلاعات».

منظور کاستلز از زمان بی‌زمان استفاده و به کار گرفتن بی‌وقفه و مداوم فناوری اطلاعاتی/ارتباطی نوین برای از میان برداشتن زمان، فشردن سال‌ها و تبدیل آن‌ها به دقیقه و فشردن دقیقه‌ها و تبدیل آن به لحظه است (مک کی، ۲۰۰۷، ۵۲). شبکه اینترنت و ارتباط به واسطه رایانه امکان تغییر شکل تار و پود فرهنگ را فراهم می‌آورد. کاستلز در وسائط و رسانه‌های جدید ارتباطی، امکانات و قابلیت‌هایی نو و دموکراتیک برای ارتباطات و مشارکت می‌بیند. به نظر او این

امکانات و قابلیت‌ها، توان و ظرفیت بالقوه ایدئولوژی غالب را برای اعمال سلطه محدود می‌سازد. در عوض، افراد قادر خواهند بود که جهان‌های مجازی خود را بسازند که پایه بنای دموکراتیک شدن تصورها و باورها را می‌سازد (میر اسماعیلی، ۱۳۸۳، ص ۱۶۸).

همچنین کاستلز درباره دگرگونی فناورانه که منجر به ایجاد و اختراع شاهراه اطلاعاتی شده، معتقد است برای نخستین بار در تاریخ رسانه، ابرمتن یا فرا زبانی شکل گرفته است که شیوه‌های مکتوب، شفاهی، دیداری و شنیداری ارتباطات انسانی را در چارچوب یک سیستم، یکپارچه می‌سازد. این پدیده که شاهراه اطلاعاتی نامیده می‌شود، به دلیل قابلیت یکپارچه‌سازی متن، تصویر و صدا در یک سیستم و شبکه جهانی، ماهیت ارتباطات را دستخوش دگرگونی‌های بنیادین ساخته است و از آنجا که ارتباطات نقش تعیین کننده‌ای در شکل دهی فرهنگ نیز به تبع دگرگونی‌های فناورانه جدید، تحولات بنیادی دیگری را از سر می‌گذرانند. در نظر کاستلز یکی از پیامدهای مهم گسترش فناوری اطلاعات و ارتباطات نوین مبتنی بر آن، دگرگونی فرهنگ‌هاست.

از این رو در اثر ایجاد و گسترش شاهراه‌های اطلاعاتی، فرهنگ نوینی در حال ظهور است. البته در ادامه کاستلز این جامعه را نقد می‌کند و معتقد است جهان شبکه‌ای باعث بیگانگی انسان‌ها از یکدیگر و موجب غریبه نگاشتن انسان‌ها می‌ماند. وی می‌گوید: در شرایطی که کارکرد و معنا دچار دوگانگی ساختاری هستند، الگوهای ارتباطی بیش از پیش دچار تنش می‌شوند و ارتباط به معنای دادوستد مفهومی از میان می‌رود. وقتی دیگر هیچ گونه ارتباطی حتی به صورت خصمانه (مانند مبارزه اجتماعی و ...) وجود نداشته باشد، گروه‌های اجتماعی و افراد از یکدیگر غریبه و بیگانه می‌مانند و نهایتاً یکدیگر را به